

ŠIRENJE URBANIZACIJE I NATO-ODBRANA

Razmatrajući neke aspekte sadašnje strategije NATO, autor* ukazuje na to da je ona bazirana »na postavkama koje su sve više uzdrmane nekim novim faktorima«. Dok su neki od njih priznati, — kao na primer: sovjetska naklonost prema kratkim, intenzivnim ratovima na kopnu; uticaj nove protivtenkovske tehnologije — drugi se i dalje ignorišu. Jedan od takvih faktora je i promena karaktera evropskog terena, koja je posledica urbanizacije u Evropi, što će duboko uticati na vrednost mnogih vojnih i političkih postavki na kojima se grade temelji strategije NATO. Izvođenje borbenih dejstava na otvorenom terenu će još uvek ostati najvažnija mogućnost a i želi NATO, ali brza urbanizacija verovatno zahteva neke značajne promene u planiranju i strukturi savezničkih snaga u Zapadnoj Evropi. Autor smatra da je polemika o vođenju rata na urbani-

zovanom terenu neprijatna, pored ostalog i zbog toga što može dovesti do složenih problema koje stratezi zanemaruju prilikom ocene uticaja geografije u vojnim operacijama.

U području Zapadne Evrope dominiraju gradovi koji se sve više šire i sastavljaju, postajući tako važna prepreka slobodnom pokretu vojnih snaga. Gradovi nisu stratezijski važni samo zbog toga što njihov kontinuirani rast pretili da proguta slobodne terene, već i kao komunikacijski, ekonomski i populacioni centri. Oni su u isto vreme i politički centri razvijenih evropskih nacija, a pošto se sva vojna dejstva izvode radi ostvarenja političkih ciljeva, gradovi će neminovno biti centri političkog i vojnog sukoba. »Veća urbanizacija će samo povećati tendenciju vojnih snaga da se nađu locirane unutar grada.«

Autor ističe da gotovo svaki scenario evropskog sukoba pretpostavlja da će se rat voditi na praznom talasastom terenu sever-

* Paul Bracken: *Urban Sprawl and NATO Defence, Survival*, November/December 1976.

ne ravnice Savezne Republike Nemačke. Ako se stoji na tom stanovištu, mnoga osetljiva politička pitanja mogu biti izbegnuta. Naime, nikada nisu bile ozbiljno analizirane ni ispitane posledice odbrane urbanizovanog terena ni u političkom ni u vojnom kontekstu; nisu sagledane posledice koje bi nastale bilo neuspehom odbrane NATO, bilo hotimičnom odlukom o povlačenju, pri čemu bi se istražio ogroman odbrambeni potencijal modernog grada. Zaštita stanovništva je još jedan faktor koji se obično izbegava, a evakuacija, na primer, retko privlači pažnju sem kada se razmatra upotreba nuklearnog oružja. Zaboravlja se da i konvencionalni napad na grad može doneti veliki broj civilnih žrtava; iskustvo pokazuje da civilno stanovništvo više strada posle nego za vreme bitke. Ova i druga politička osetljiva pitanja se zanemaruju zbog pretpostavke da će rat biti vođen na ravnicama i da će gradovi biti zaobiđeni. »Sa političkog i vojnog stanovišta ova pretpostavka više nije održiva« — zaključuje autor, pri čemu je zaključke bazirao na razmatranju urbanizacije SR Nemačke.

UTICAJ URBANIZACIJE

Evropski grad poznog dvadesetog veka je istorijski produkt razvitka koji je počeo u srednjem veku. Svaka epoha je osta-

vila svoje obeležje. U srednjem veku stvorio se grad sa stalnim unutrašnjim četvrtima i krivudavim nepravilnim ulicama, oko kojih se nalaze trgovačke i stambene četvrti. Ovde pravougaoni blokovi teže da se razviju u pravilnom obliku, zgrade su blizu jedna druge, »a borbeno pravilo KoV SAD za izvođenje dejstava u naseljenim mestima ovo opisuju kao konstrukciju blokovskog tipa«. Industrijske zone su obično locirane pored ili oko ovih delova, i taj prostor je najčešće postajao poprište vojnih operacija na Zapadnom frontu za vreme II svet-skog rata.

Prostorni planovi savremenih urbanih površina teže da budu otvoreni, sa zgradama postavljenim vrlo daleko od ulica i drugih zgrada, a tu se mogu naći i porodične zgrade za jednu ili dve porodice. Ove površine, male gustine naseljenosti, saobrazne su američkim prigradskim zonama. Jedna od najinteresantnijih karakteristika ovih površina je težnja da se sastave sa sličnim zonama koje su se razvile iz susednih gradova. Takav rast je bio potpomognut posleratnim napretkom, koji je omogućio da sve veći broj ljudi ima vlastite automobile, koji sami po sebi mogu imati važan efekat na vojne operacije u Evropi. »U budućem ratu u Evropi takve prigradske zone će predstavljati primamljive ciljeve, a samim tim bi postale veća poprišta borbe. Posedujući do-

bro razvijenu putnu mrežu, one bi mogle nuditi snagama napadača pokretljivost a u isto vreme i zaštitu, i fizičku i psihičku (pošto branilac ne bi bio sklon da oštećuje svoje sopstvene gradove), dok bi snage NATO bile ometane velikim protokom izbeglica«.

Najveći problemi nastaju kada se shvati da cela zemlja, odnosno veliki predeli mogu postati urbanizovana celina, tj. da gradovi postanu dominantna karakteristika terena, naročito ako se sagledaju u kontinuitetu sa razvojem manjih gradova i sela.

Tipični odbrambeni položaj oklopne brigade NATO — navodi primer P. Bracken — na granici prema Nemačkoj Demokratskoj Republici — obuhvata oko 85 sela a ima odbrambeni front širine oko 25 km. Sela i šume obuhvataju oko 60% raspoloživog terena, a zbog njihove prostorne distribucije i dominacije puteva i otvorenih avenija prilaza kroz sektor, tenkovi snaga Varšavskog pakta koji bi napadali neće biti u mogućnosti da obiđu jedno selo bez istovremenog uletanja u drugo«.

Ipak, službena razmišljanja u NATO o ovom problemu izgleda da prećutno prihvataju stav da će jedinice napadača obići sva sela i gradove, što se radi zbog povoljnih analiza, s obzirom na to da je najveći deo odbrambene taktike dat za uslove otvorenog terena. Proračuni posrednih ošte-

ćenja i civilnih gubitaka prouzrokovanih upotrebom taktičkog nuklearnog oružja takođe »mogu biti umanjeni ako se pretpostavi da će se bojeve glave vešto upotrebiti između sela«. To je tehnika koja je primamljiva jer ne izaziva osetljive političke probleme. Kao matematička tehnika ona je logički korektna — smatra autor — ali ne samo da previđa da uzme u obzir praktičnu potrebu neprijatelja da prođe kroz sela već, što je daleko važnije, previđa mogućnost njegove namerno upotrebljene taktike »uključivanja urbanizovanih terena« sa težnjom da umanji svoju ranjivost od nuklearnog napada NATO.

Problemi se još više komplikuju kada se uzme u obzir protezanje velikih urbanizovanih regiona. U razvijenim zemljama površina koju obuhvata grad raste dva do tri puta brže od broja stanovnika. »A kako je površina važnija od broja stanovnika, ukoliko se tiče vojnih operacija, postoji još veća verovatnoća da će armije operisati u urbanizovanim (gradskim ili prigradskim) terenima, naročito kada moraju da zauzmu rastresit borbeni porredak na velikim površinama, da bi smanjile svoju ranjivost, bilo od taktičkog nuklearnog oružja bilo od precizno vođenih projektila«.

I druge karakteristike urbanizacije su od znatne vojne, a stoga i političke važnosti. Prva od

ovih karakteristika je fizičko smanjivanje otvorenih terena pogodnih za oklopnu borbu. Premda to nije proces velikih razmera, ipak postepeno postaje iz godine u godinu sve značajniji. On se na prednjem kraju svodi na sužavanje glavnih kanala istok-zapad kroz koje mogu dejstvovati masovne oklopne snage. Drugo, kao posledica migracije postepeno se smanjuje broj stanovnika na selu. U isto vreme povećavaju se pošumljene površine (u SR Nemačkoj za oko 0,8% godišnje na primer), a površina puteva se takođe povećava (u SR Nemačkoj za oko 1,0% godišnje). Oba ova trenda povećavaju tendenciju veće pokretljivosti armija i bolju povezanost putevima, zbog čega je — konstatuje autor — Varšavski pakt u poslednje vreme dao naglasak na vozila točkaše.

URBANIZACIJA I NATO-DOKTRINA

Premda službena dokumenta NATO pominju urbanizaciju, ipak ne postoji skoro ni jedan izveštaj o verovatnim posledicama upotrebe nuklearnog ili usavršenog konvencionalnog oružja u kontekstu urbanizacije. Prilično se razmišljalo o usavršavanju naoružanja, relativno malo o urbanizaciji a gotovo ništa o njihovom međusobnom uticaju.

»Među mnogim službenim dokumentima koji izražavaju politiku SAD prema odbrani Zapad-

ne Evrope, jedan od skorijih i važnijih je izveštaj o stavu o nuklearnim snagama, koji je 1975. god. ministar odbrane podneo američkom Kongresu. Tek pri kraju izveštaja pomenuti su gradovi, ali čak ni tada problem urbanizovanih površina nije pomenut kao aktuelan, već je samo eksplicitno data diskusija o naknadnom oštećenju. Problem urbanizacije i njenog uticaja je potpuno izbegnut. Izgleda nepojmljivo da postavke o taktičkom nuklearnom oružju mogu biti razvijene ili modernizovane bez uzimanja u obzir ogromnog povećanja veličine evropskih urbanizovanih površina, mada naravno postoje i neka objašnjenja za to. Iznošenje posledica izvođenja borbenih dejstava u urbanizovanim površinama je delikatan poduhvat, zato što podstiče sumnje u NATO-doktrinu. Jednostavno rečeno, može li iko shvatiti ozbiljno deterrent, koji poziva na upotrebu nekoliko hiljada nuklearnih bojevih glava na najurbanizovanijoj teritoriji u svetu. Ako se ovaj deterrent stavi pod upitnik, kao što se sve više čini, NATO se mora povući na konvencionalne mogućnosti. Ali, konvencionalni rat je verovatno samo neznatno primamljiviji. Simultano povećanje vatrene moći, pokretljivosti i urbanizacije od II svetskog rata naovamo učiniće konvencionalni rat u Evropi strahovito destruktivnim, tako da diskusija o ovoj posledici

između SAD i njenih saveznika, najblaže rečeno, može biti vrlo osetljiva. Birokratski faktor takođe suzbija razmatranje problema vođenja rata na urbanizovanim terenima. KoV SAD je opsednuta »ravnica Nemačke« a to vodi razvoju opreme, naoružanja i taktike kreirane za manevarski rat Patonovog stila sa borbom koja se vodi na daljinama od nekoliko hiljada metara.

Zapadnonemačka strategija — ističe autor — se od samog početka bazira na odbrani na prednjem kraju, a ne postoji koincidencija da je prednji kraj najdalje od urbanizovanih industrijskih regiona zemlje. Želja za odbranom na prednjem kraju bazira se na potrebi da se zemlja sačuva od razaranja. Urbanizovane površine i prigradska naselja nisu, međutim, uzeta u obzir samo kao dodatna vojna karakteristika terena, već postoji i razumljiva tendencija da se ona shvate kao vitalni centri koji se moraju braniti i sačuvati od uništenja. S obzirom na stepen industrijalizacije i gustinu naseljenosti i veliku ranjivost celokupne državne mašinerije, NATO-zemlje u Evropi našle bi se u teškoj situaciji ako bi dozvolile teritorijalne gubitke bez dovodenja u opasnost sopstvene egzistencije. Ovo se naročito odnosi na SR Nemačku* ko-

ja se nalazi duž linije koja deli NATO i Varšavski pakt u centru političke zategnutosti — zaključuje autor.

Gusto naseljeni regioni se prostiru u dubinu i gomilaju duž glavnih saobraćajnih arterija, formirajući urbanizovane koridore. Takvi koridori i široke površine naselja ograničavaju ekstenzivne vojne pokrete. Ovo važi i za napadača i za branioca. Sem toga, struktura naselja čini rukovođenje i kontrolu relativno velikih vojnih formacija veoma složenim i teškim.

SOVJETSKO GLEDIŠTE

Autor postavlja pitanje — kako gleda drugi veliki akter u evropskim poslovima na širenje urbanizacije u centralnoj Evropi? Odgovor traži u stavu general-majora A. K. Šovkoloviča koga citira:

»U današnjim uslovima borbenog dejstva u gradu će biti čest događaj. Postoje jedan do dva grada na prosečno svakih 200—300 kvadratnih kilometara. To znači da će u toku ofanzivnih dejstava trupe morati da se bore da osvoje grad svakih 40—60 kilometara. Po pravilu, gradovi su locirani na važnim osama u regionima koji obiluju prirodnim bogatstvima. Oni igraju važnu ulogu u ekonomskom i političkom životu zemlje. Zbog toga, gradovi će imati veliku vojnu važnost u

* Ekonomski potencijal i stanovništvo koncentrisani su u 24 gusto naseljena regiona u kojima živi ukupno 45% stanovništva, od kojeg je čak 55% zaposlenih.

bilo kom budućem ratu koji imperijalisti mogu voditi.«

P. Bracken zaključuje da su razlike između ove izjave i shvaćanja nemačkih i stavova NATO znatna. »Dok Nemci opisuju urbanizovane centre kao osetljive površine i komentarišu da se borbena dejstva moraju voditi na prednjem kraju zemlje, koliko god je moguće dalje od gusto naseljenih površina, sovjetsko gledanje je da su gradovi važni zbog svog političkog i ekonomskog uticaja i da će ofanzivna dejstva protiv njih biti česta. U svakom slučaju, bilo da snage Varšavskog ugovora svesno koriste uključivanje urbanizovanih terena kao taktiku za napredovanje ili ne, njihova upotreba zapadnonemačke putne mreže će učiniti borbena dejstva u urbanizovanim površinama vrlo verovatnim. Ako snage Varšavskog pakta izvrše pokret napred u zapadnonemačke gradove konvencionalnim napadom, tada će se političke vlasti NATO suočiti sa teškom odlukom da li da naredе konvencionalni protivnapad ili ne, kako bi ih povratile. Pored toga što je NATO u nepovoljnom i inferiornom položaju u živoj sili, takav protivnapad donosi žestoke borbe u gradu punom civila. Alternativa bi bila za NATO da upotrebi nuklearno oružje protiv gradova, demonstrirajući tako da se neće tolerisati sovjetska taktika uključivanja gradova. Iako bi ovo bilo moguće, nije

uopšte verovatno da bi i jedna vlada SR Nemačke ovo dozvolila. SSSR bi još uvek sačuvao pravo nuklearnog izbora, tako da, čak, kada bi Nemačka i započela svoje nuklearno samouništenje, ona još ne bi bila neizbežno sigurna od daljih napada (možda i nuklearnih) na gradove od strane Varšavskog ugovora.«

NOVA TEHNOLOGIJA

Širenje urbanih površina i eksplozija šuma nudi snagama Varšavskog ugovora mogućnost za smanjenje sopstvene ranjivosti i istovremeno komplikuje zadatak braniocu. »Masovni konvencionalni napad, baziran delimično na taktici uključivanja gradova, ali ne isključujući neminovno tradicionalno vođenje borbe na otvorenim prostorima, može se nazvati »scenario noćnih mora« NATO«.

Neki posmatrači dokazuju da će snage Varšavskog ugovora izbeći operacije na urbanizovanim terenima, zato što bi usporile brzinu napredovanja, ali to mora biti razmatrano u odnosu na verovatnoću da one treba da napreduju duž putne mreže koje gradovi kontrolišu. Pored toga, veliko povećanje ubojitosti konvencionalnog oružja, osobito precizno vođenih raketa i protivtenkovskih projektila, čini zaštitu sve važnijom, pri čemu treba imati u vidu okolnost da su gotovo sva ova oružja predviđena za

upotrebu na otvorenim terenima. »Kao što general Šovkolović ističe, uslovi koji preovlađuju u gradu sputavaju upotrebu pt oruđa u njemu, ograničavajući njegovo polje dejstva, daljinu gađanja a sledstveno tome i vreme za koje ona mogu dejstvovati po neprijateljskim tenkovima. U ovim uslovima bacači granata, pt granate i druga oruđa za blisku borbu igraju važnu ulogu.«

Razvoj precizno vođenih borbenih sredstava čini dalekometno razaranje ciljeva mnogo lakšim, ali na malim daljinama ona nisu ispitana, čak izgleda verovatno da su inferiorna u odnosu na starije tipove naoružanja. Istina je da su precizno vođena sredstva pokazala dobre rezultate poslednjih dana vijetnamskog rata, ali su tada bila upotrebljena protiv velikih stalnih ciljeva čija je lokacija, zahvaljujući izviđačkim letovima, bila tačno poznata. Protiv pokretnih taktičkih jedinica, koje se vrlo teško otkrivaju u gradovima, posebno kada su u raščlanjenom poretku, ona će imati mali uspeh.

Ni jedno sadašnje pt oruđe američke KoV — ističe autor — ne može dejstvovati iz zatvorene prostorije bez opasnosti da će biti povređen nišandžija. Usto, žično vođeni protivtenkovski projektil (TOW) ne može se stabilizovati u letu u zoni borbenih dejstava u gradu. Ova mnogo savršenija oruđa ulaze u naoružanje i zamenjuju starija, a da se

ne postavi pitanje njihove efikasnosti. U bici za Hue — navodi primer P. Bracken — u 1968. godini, komandant bataljona mor-naričke pešadije je morao tragati po celom bojištu da bi obezbedio nekoliko preostalih bazuka koje su bile efikasnije za gađanje kroz zidove od savršenijih lakih pt oruđa (LAW). Nova tehnologija može zbog toga smanjiti efikasnost NATO-snaga u gradovima, čineći tako urbanizovane terene privlačnijim za neprijatelja. »Poboljšanja, izgleda, mogu da otvore nove mogućnosti za odbranu na otvorenim terenima, ali je ironično da taktika uključivanja gradova i ratovanje u urbanizovanim površinama obezbeđuje efikasne protivmere.«

Autor smatra da urbanizacija može podstaći ponovno razmišljanje o koncepciji naoružanja. SR Nemačka, na primer, već je razvila malo pt oruđe malog dometa »ambrust«, koje može dejstvovati iz sobe bez opasnosti po nišandžiju. Zaštita od oklopnih snaga u slabo naseljenim prigradskim zonama izgleda da tako privlači veću pažnju. Sada se diskutuje o nuklearnom naoružanju male snage i nuklearnom naoružanju za specijalne efekte. Nuklearna oružja pojačane radijacije i čiste prigušene radijacije, kao i mini-nuklearna oružja male snage, mogu otvoriti mogućnost izbora novih ciljeva. »Kako bilo — ovo će imati malu važnost za budući evropski rat, zato što napadač

može prilagodljivo ometati upotrebu nuklearnog oružja uključujući puteve i urbanizovane koridore, i stavljati odbranu pred dilemu da li da razori ono što želi da sačuva ili ne. Upotrebljavajući urbanizovane površine za zaštitu, snage Varšavskog ugovora mogu takođe smanjiti svoju ranjivost od taktičkog nuklearnog oružja za specijalne efekte a i dalekometnog konvencionalnog oruđa čak i ako bi ga odbrana upotrebila».

Autor ističe da postoji jedan mogući metod odbrane protiv takvog uključivanja gradova u napad snaga Varšavskog ugovora, koji se čini da zaobilazi teškoće povezane sa prvom upotrebom nuklearnog naoružanja. »Ako NATO iskoristi konvencionalne odbrambene potencijale gradova, onda će, u stvari, kreirati super Mažinovljevu liniju, ešeloniraju po dubini preko Zapadne Evrope, koja bi činila najveću vojnu fortifikaciju koju je čovek ikada u istoriji napravio. Kao u svim šemama fortifikacijske odbrane, pored upotrebe gradskih i prigradskih zona Evrope, kao gigantske protivtenkovske barijere bile bi nužne i velike pokretne rezerve. Snage treba da budu uvežbane i opremljene za borbu u gradovima, a civilnim planovima evakuacije treba dati veći značaj».

Autor ističe da bi rast urbanizacije centralnom regionu Evrope predstavljao vrlo teške us-

love i za snage Varšavskog ugovora, pogotovo ako bi NATO ozbiljno koristio urbanizovane terene za odbrambene svrhe. Veliki oklopni napadi bi se pokazali prekomerno skupi; tehnološki razvoj konvencionalnog naoružanja, koji bi primorao oklopne snage da zaobiđu otvorene terene i tako ih kanalisao na formacije visoke gustine, suzio bi prekomerno front čak i u prigradskim terenima. »Međutim, ako Varšavski pakt veruje da NATO neće braniti urbanizovane površine iz straha od masovnih posrednih oštećenja, tada bi to mogao iskoristiti na štetu NATO».

Zaključujući razmatranje, Paul Bracken ukazuje na okolnost da bi bonska vlada, ukoliko se svestranije i realnije ne sagledaju problemi odbrane, mogla da razmotri alternativne političke aranžmane. »Sporazum sa SSSR je jedna mogućnost, razvijanje zapadnonemačkog minimalnog nuklearnog deterenta sledeća. Zapadne vlade bi trebalo da detaljno ispituju ove mogućnosti pre nego što predlože poboljšanje konvencionalnog ili nuklearnog naoružanja i organizaciju NATO. Ako ova poboljšanja znače da se odbrambene mogućnosti NATO smanjuju i svode na predaju ili uništenje sopstvenih gradova, tada nije neshvatljivo ako Savezna Republika Nemačka bude tražila alternativna politička rešenja za svoju bezbednost».

M. V. Ž.